

Teilhard de Chardin o „hnací síle evoluce“ / „Počátky“ (ARCHAI) (a „kauzalita“) / „Kauzalita“ a „počátky“ / (ARCHAI)

Ve svém textu „Chuť žít“ poukazuje Teilhard na jakousi „hierarchii“ v „nepřehledné rozmanitosti rozlehlých proudů“ ve světě: podle něho totiž „pozvolna ustupuje význam nesmírných objemů hmoty, seskupených spojeným působením gravitačních a elektromagnetických sil“, zatímco na druhé straně do popředí vystupují „nepatrná, ale mimořádně aktivní jádra organizované substance“. A zde se Teilhard táže po „faktoru“, jehož působení bychom mohli připsat onen specifický „pohyb kosmického systému“, jehož výsledkem jsou nikoli setrvačné procesy, ale procesy samouspořádávání, tedy evoluce. A aby ještě víc zdůraznil, že má na mysli jakousi novou „sílu“ (v nadpise kapitoly mluví o „hnací síle evoluce“), táže se výslovně po jakémisi novém druhu „energie“. V jistém smyslu je v takto položených otázkách již vše připraveno k vyročení po správné cestě k řešení, ale zbývá jedna základní překážka, která svádí další úvahy nesprávným směrem. V tomto ohledu Teilhard jen pokračuje v omylu, v němž setrvali už vitalisté i neovitalisté se svou vis vitalis, ovšem také Bergson se svým élan vital, totiž že hledali nějakou novou „sílu“, „energii“, „faktor“, který by bylo možno zařadit mezi „příčiny“ a zapojit ji tak do nadále akceptovaného „kauzálního nexu“. Teilhard si víc než jiné (asi pod vlivem Leibnizovým) uvědomoval zásadní důležitost oněch „aktivních jader organizované substance“, ale nevyvodil z toho všechny nezbytné závěry. Plně si uvědomoval závažnost rozdílu mezi vnitřní (niternou) stránkou oněch „přirozených jednotek“ (unitées naturelles) a jejich stránkou vnější; zavedl si pro to termíny „le dedans“ a „le dehors“. Zůstal však u tohoto nedostačujícího rozlišení jakoby prostorového a nevěnoval dost pozornosti časovosti, tj. časovému charakteru oněch „jednot“ či „jednotek“, tj. principiálnímu vztahu niternosti k „budosti“ (a neméně principiálnímu vztahu vnějšku k „bylosti“). Aktivní „přirozená jednotka“ nutně potřebuje „čas“ pro své aktivity, tj. přicházející čas, tedy budoucnost. Identifikace bodu Ómega s bodem Alfa je dokladem toho, že Teilhardovi chyběla perspektiva, kdysi dávno před mnoha staletími vyznačená Řehořem z Nissy jako „nekonečný pokrok“. Zajisté není zapotřebí trvat na nějaké nekonečnosti, ale konec je (nebo aspoň principiálně může být) čímśi jiným, než čím byl počátek. Jinak řečeno: „počátky“ nelze chápat jako to, co bylo dříve, před tím, než se od nich začne něco odvíjet a co tyto počátky posléze ponechá jakoby v minulosti. A nelze je chápat ani jako něco, co pak po celou dobu toho, jak se všechno odvíjí a vyvíjí, zůstávají beze změny (tedy jako nějaká „sub-stance“). Nevidím jinou možnost než odmítnutí kauzalizmu a pokus chápat „počátky“ jako „nejsoucí“, tedy jako MÉ ONTA.

(Písek, 061111-1.)